

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УДК 811.161.2'276.45'373.6

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/56\(2026\).7-23](https://doi.org/10.17721/um/56(2026).7-23)

Свєн РЕДЬКО, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-0797-9499

e-mail: yevhen.redko@ucu.edu.ua

Український католицький університет

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

Львів, Україна

УКРАЇНСЬКА АРГОТИЧНА ЕТИМОЛОГІЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вступ. Історичні соціолекти належать до малодосліджених явищ в українському мовознавстві, що зумовлено низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. Нечисленні лінгвістичні розвідки, які становлять підтримку сучасної української арготії, переважно зосереджені на етимологічному аналізові соціолектизмів, а отже, *volens nolens* потребують критичного осмислення й уточнення з огляду на нові лінгвістичні дані. Такому критичному перегляду й присвячено пропоновану статтю, у якій на матеріалі українських історичних соціолектів висвітлено основні проблеми, що виникають під час етимологічного аналізу арготизмів, а також окреслено перспективи їх дальшого вивчення.

Методи. В аналізі соціолектизмів застосовано традиційні для етимологічних досліджень фонетичний, морфемно-дериваційний та семантичний підходи, зауважено на позамовні особливості розвитку субстандартних лексем. Українські арготизми порівняно також з відповідними білоруськими та російськими лексемами, що дало змогу краще простежити зміни в їхній внутрішній та зовнішній формі.

Результати. Визначено, що в українській арготичній етимології використовують два підходи, які полягають або в поданні перевірених етимологій до обмеженого кола лексем, переважно грецького походження, або в активному етимологізуванні всього масиву арготизмів, що неминуче призводить до сумнівних гіпотез і хибних тверджень. Проблеми зі встановленням походження арготизмів зумовлені передусім затемненими мотиваційними зв'язками між лексемами, використанням нетипових дериваційних засобів, верифікаційними

проблемами, особливо типовими в тому разі, коли з арготичним матеріалом працюють лінгвісти. Ці проблеми у статті показані на прикладі кількох лексем та коментарів до них, що дало змогу уточнити етимології аналізованих арготизмів.

Висновки. Здійснений аналіз вказує на потребу ширшого перегляду арготичних етимологій в оперті на висловлені зауваги й науково перевірені методи, зокрема це стосується низки арготизмів, визначених як запозичення з румунської, циганської, єврейської та інших мов. На окрему увагу заслуговують такі лексеми, які в наявних розвідках зараховані до етимологічно неясних чи які супроводжували сумнівними етимологічними гіпотезами. Сукупно це дасть змогу не лише уточнити й переглянути походження окремих арготизмів, а й сформулювати чітке уявлення про генезу українських історичних соціолектів на тлі інших слов'янських мов.

Ключові слова: історія української мови, соціальні варіанти мови, історичні соціолекти, етимологія, лірницьке та ремісницьке арго.

Вступ

Вивчення історичних соціолектів, або, як їх традиційно називають, арго, належить до тих царин української лінгвістики, які й досі недостатньо досліджені. Такий стан речей зумовлений кількома причинами, з-поміж яких варто зацентрувати як на внутрішніх, або структурних (арготизми стоять осібно в лексичній системі, бо уживані були в тому середовищі, що не знало “чужих”, а отже, перебувають на маргінесі системи, становлять своєрідну мовну “екзотику”, не зрозумілу чи незвичну / дивну для пересічних мовців, ба навіть лінгвістів), так і на зовнішніх, або соціальних (виниклі в ранньомодерний період, історичні соціолекти занепадають у першій половині ХХ ст. разом із тими ремеслами та заняттями, з якими пов'язані, тож і записували їх переважно етнографи, часто не залишаючи мовознавчих коментарів).

Слід зауважити, що на розвиток української аргології тривалий час впливали ідеологічні чинники, які й досі до кінця не знівелизовані. Ідеться про те, що влучно підсумувала Л. Ставицька в монографії “Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови”: “Стан української жаргонології, точніше її відсутність... віддзеркалює важливі соціокультурні аспекти

української лінгвістики. Якщо славістиці вдалось успішно подолати встановлене у 1930–1960-ті рр. табу на дослідження аргю, жаргонів і сленгу, то україністика просто вражає науковою цінтивістю у цьому питанні” [Ставицька, 2005, с. 14]. Власне, на сьогодні є лише кільканадцять розвідок, у яких зібрані невеликі соціолектні словнички, і окремі публікації, присвячені аналізу тих чи тих аспектів історичносоціолектного матеріалу, зокрема роботи Г. Аркушина [Аркушин, 1996, 2002b], Й. Дзенделівського [Дзенделівський, 1977, 1979, 1986], А. Нелюби [Нелюба, 2002], Є. Редька [Редько, 2019, 2020], Ю. Шевельова [Шевельов, 1995] та ін.

На цьому тлі помітно вирізняється монографія О. Горбача “Аргю в Україні” [Горбач, 2006], яка разом з його ж збіркою “Аргю на Україні” [Горбач, 1993] і статтями згаданих вище Й. Дзенделівського [Дзенделівський, 1975, 1977, 1979, 1986] та Г. Аркушина [Аркушин, 1996, 2002a] фактично й становлять наукову основу сучасної української аргології. У цих розвідках (особливо в Горбачевих) соціолектний матеріал проаналізовано переважно з погляду походження, тоді як інші аспекти функціонування арготизмів прокоментовані менш докладно (крім хіба докладного опису способу життя носіїв аргю). Водночас, як і будь-яка етимологічна розвідка, ці праці не позбавлені хиб і недоглядів, а отже, й ті етимологічні коментарі, що їх подають зазначені автори, потребують уточнення з огляду на нові лінгвістичні дані.

Власне, *мета пропонованої статті* полягає в тому, щоб проаналізувати наявні українські арготичні етимології, висвітливши основні методи, підходи та нюанси роботи з історичними соціолектами як об’єктом етимологічного дослідження, а також окреслити коло дотичних проблем, що неминуче постають перед дослідниками українських аргю.

Джерельну базу цього дослідження становлять соціолектні матеріали, зібрані впродовж останньої третини ХІХ – початку ХХІ ст., а також ті нечисленні розвідки, у яких подано етимологічні коментарі щодо них.

Методи

У статті використано традиційні для етимології методи, зокрема фонетичний, морфемно-дериваційний та семантичний підходи до аналізу соціолектизмів, зауважено на позамовні особливості їх розвитку. Український арготичний матеріал порівняно з відповідними історичними соціолектами білоруської, російської та польської мов, що дало змогу краще простежити динаміку змін у внутрішній і зовнішній формах аналізованих лексем.

Результати

Українська арготична етимологія бере свій початок наприкінці XIX ст., коли вперше були зафіксовані окремі лірницько-ремісницькі соціолекти. Власне, 1894 року в розвідці “Лірники” К. Студинський, подаючи стислу характеристику лірницьких слів, щодо їхнього походження зауважив: “В мові лірницькій найде ся багато слів чисто руських лише перекручених <...> Крім слів руських находимо в мові лірницькій також чимало слів *грецьких*. На примір наведу лише кілька, а решту викажу в порівнюючім словарці” [Студинський, 1894, с. 21]. Подані в тому “словарці” етимологічні коментарі стосуються 26 арготизмів, майже всі вони грецького походження (одне зі слів, *гальомий*, визначене як запозичення з литовської, а одне, *трига*, – як латинізм). В око впадає й те, що етимологічні коментарі К. Студинський подає як додаткові переважно в тих випадках, коли супроводжує український арготичний матеріал російськими, тобто “офенськими”, паралелями. Вочевидь, хоч автор цієї розвідки як випускник Львівського та Віденського університетів (прикметно, що в останньому К. Студинський студіював філологію у В. Ягича) знав класичні мови, однак щедро користувався з етимологій Л. Діфенбаха [Diefenbach, 1864]. На це побічно вказують поодинокі “хиби”, що їх припускається К. Студинський: зокрема, лексему *смурак* ‘дурак’ він виводить услід за Діфенбахом від гр. $\mu\omicron\rho\acute{\rho}\varsigma$ ‘дурний, безглуздий’ (хоч насправді це похідне від *дурак*, утворене за допомогою криптопрефікса *см-*); на схожих принципах ґрунтується й монографія В. Ягича про слов’янські таємні мови, у якій, серед іншого,

проаналізовано й деякі українські арготизми [Jagić, 1896]. Водночас прикметно, що від Студинського та Ягича й аж до Горбачевого “Арго в Україні” (1953) жоден із дослідників не розширював згаданих спостережень до якоїсь цілісної картини.

Важливою віхою в розвитку української арготичної етимології безсумнівно варто визнати появу “Арго в Україні” О. Горбача [Горбач, 2006] і дальших його статей про окремі соціолекти, зібраних згодом в “Арго на Україні” [Горбач, 1993]. У цих працях О. Горбач фактично подає етимологічні коментарі до кожного аналізованого арготизму, супроводжуючи їх паралелями з діалектів та соціолектів української, а також сусідніх мов (як зауважує сам О. Горбач: “Ця моя габілітаційна праця була в німецькомовній версії прийнята до друку ще в 1953 р., але з уваги на високі кошти була побудована в основній частині на лад етимологічного словника лексем (за зразком подібних арготичних опрацювань, напр. З. Вольфа)” [Горбач, 1993, с. 4]. Власне, саме О. Горбач уперше класифікує мовний “інструментарій” носія арго, зазначаючи, що дослідники історичних соціолектів мають справу фактично з трьома способами постання арготизмів: “Своїм складом лексичний фонд лірницького арго доволі різноманітний. На нього складаються в основному: елементи словника української мови (чи то здебільша в “засекреченій” формі, чи то зі зміненним значенням як переосмислені метафорні новотворення) і позичення з чужих мов” [Горбач, 1993, с. 12]. Не менш важливо, що О. Горбач в етимологіях приділяє увагу діалектному матеріалу, виводячи деякі арготизми саме з говіркової стихії [Горбач, 1993, с. 171] (щоправда, як діалектолог, О. Горбач спеціалізувався на західноукраїнських говірках, тож і шукає паралелі у відомих йому діалектах, що інколи призводить до помилок у потрактуванні походження лексем: наприклад, чернігівське *мерхлюдка* ‘вівця’ він виводить від карпатського *маржина*, *марга*, запозиченого з угорської мови [Горбач, 1993, с. 171], хоч очевидно йдеться про зв’язок із гр. *πρόβατο*; про це див. далі).

Так само маємо зазначити, що О. Горбач дуже добре знав усю приступну славістичну літературу про соціолекти й почасти

висловлював етимологічні спостереження, ґрунтуючись на російських чи польських джерелах або використовуючи паралелі з них. З одного боку, це давало змогу ширше поглянути на український субстандартний матеріал, порівняти його з відповідними арготичними системами згаданих мов, але, з другого, дещо розмивало наукову релевантність пропонованих етимологій, адже в російській соціолектології 1920–1930-х рр. надто великої ваги надавали міжарготичним зв'язкам з іншими мовами (особливо це помітно в розвідках про кримінальні жаргони). За такою методою, наприклад, О. Горбач, взуваючи на Б. Ларіна, виводить арготизм *лох* від пол. *włoch* ‘румун’ [Горбач, 2006, с. 323], а також, за О. Баранниковим, надає низці лексем циганського походження (див. [Горбач, 1993, с. 29–30]), хоч такі припущення досить сумнівні.

Помітно менше етимологічних коментарів до арготизмів подає в кількох статтях Й. Дзендзелівський. Це можна пояснити тим, що його аргологічні студії (як згодом і статті його учня Г. Аркушина) ґрунтуються на традиційних діалектологічних підходах до опису мовного матеріалу. Зокрема, аналізуючи арго нововижвівських кожухарів, Й. Дзендзелівський ґрунтовно розглядає історію й сучасний стан кожухарства як ремесла, зауваживши лише наприкінці опису: “В міру можливості автор намагався з’ясувати походження частини слів описуваного арго; коментарі з приводу цього подаються безпосередньо в словниковій статті” [Дзендзелівський, 1977, с. 205]. Однак ці коментарі, попри їхню нечисленність, цінні, адже виразно виявляють зв’язки т. зв. “нових” арго (ідеться саме про волинські ремісничкі соціолекти) з їдишем та німецькою мовою. У вищезгаданих статтях Г. Аркушина етимологічні проблеми прокоментовані взагалі побіжно, адже “лексичний склад таємної мови лірників детально проаналізували проф. О. Горбач <...> та проф. Й. Дзендзелівський <...>, тому наведемо тільки деякі приклади” [Аркушин, 1996, с. 234] (зокрема, Г. Аркушин, мабуть, за О. Горбачем, хибно зараховує арготизми *кюса*, *кірити* до тюркізмів та гебраїзмів відповідно, хоч це очевидно грецькі запозичення; пор. гр. ἐκκλησία ‘церква’, κερνῶ ‘пригощати (вином)’).

Стисло розглянувши всю наявну лектуру щодо українських арготичних етимологій, можемо констатувати, що маємо справу переважно з двома підходами до аналізу арготизмів з погляду їхнього походження. Перший полягає в тому, щоб подавати надійні й перевірені етимологічні коментарі лише до окремих лексем. Насамперед це стосується т. зв. ядра арготичних запозичень – грецизмів, які загалом відкоментовані досить добре й супроводжувані низкою лексичних паралелей, що унаочнюють їх грецьке походження. За такого підходу, звісно, трапляються “хиби”, як-от зі згаданою вище *мерхлюдкою*, однак вони поодинокі й пов’язані радше з додатковою затемненістю лексем, зумовленою фонетико-словотвірними трансформаціями. Натомість другий підхід, найвиразніше оприявлений у розвідках О. Горбача, передбачає активне етимологізування арготичної лексики, пропонування численних гіпотез щодо походження арготизмів, намагання відшукати адекватні відповідники в сусідніх мовах і діалектах, спроби вкласти семантичний розвиток лексем у продуктивні дериваційні моделі тощо, а отже, такі гіпотези дають добрий ґрунт для дальшого аналізу походження соціолектизмів.

Складнощі із застосуванням згаданих підходів, особливо другого, на практиці пов’язані із загальною “проблемністю” арготичної лексики. Аналізуючи арготизми в “Етимологічному словнику української мови”, ми зазначали, що в такому разі йдеться про “затемнені мотиваційні зв’язки між лексемами; використання нетипових способів і засобів творення соціолектичних одиниць; високу варіативність соціолектизмів, що почасти утруднює вибір аналізованого слова; можливі верифікаційні проблеми (помилки під час відчитування рукописних матеріалів; неоднозначність “прочитання” лексем; складність відрізнєння “помилки” від варіантної форми)” [Редько, 2023а, с. 380]. Покажемо ці проблеми на прикладі кількох арготизмів та етимологічних коментарів до них.

1. Затемнені мотиваційні зв’язки між лексемами. Найперше зауважимо, що, аналізуючи українські історичні соціолекти, варто зважати на згадану вище тезу О. Горбача щодо можливих способів творення арготизмів. Справді, українські арготизми

постають переважно внаслідок запозичення або різноманітних трансформацій зовнішньої форми лексем; рідше маємо справу зі звичними словотвірними способами й засобами та семантичними зсувами (це помітно відрізняє історичні соціолекти, тобто арго, від жаргонів та сленгу). Крім того, важливо пам'ятати, що, попри всю позірну еклектичність і незвичність, арго – явище системне, тож і загальні закономірності творення арготизмів так само системні, модельовані й регулярні. Власне, нерегулярні можливі фонетичні зміни, логіку яких справді інколи складно зрозуміти і якимось узагальнити в певних регулярно відтворюваних чергуваннях.

Наприклад, як згадували вище, О. Горбач досить послідовно виводить арготизм *мерхлюдка* через карп. *маржина*, *марга* від уг. *marha* [Горбач, 1993, с. 33, 171]. Така етимологія видається цілком переконливою, якщо визнати за можливе звуження семантики від 'худоба' до 'вівця' (вівці ж бо становлять чи не головний різновид худоби в тому регіоні). Водночас ширший погляд на фонетичні та словотвірні варіанти лексем на позначення вівці / барана в українських історичних соціолектах дає дещо іншу картину. Зокрема, з-поміж таких назв можна виділити непохідні *бирха*, *векла*, *мерхля* / *мехля*, від яких утворено низку лексем з різноманітними значеннями, наприклад *мерхло* 'м'ясо', *веклик* 'баран; кожух', *викла* 'вовна' тощо. Це можна подати як словотвірне гніздо (подаємо його фрагмент, використовуючи матеріали різних українських арго):

→ *мерлютча* 'ягня'
мерхля 'вівця' → *мерхлій* 'баран'
→ *мерхлюдка* 'вівця' → 'баран'
→ *мерхло* 'м'ясо'.

У таких гніздах можливі найрізноманітніші фонетичні, словотвірні та семантичні трансформації, зокрема харківський арготизм *махлятина* має значення 'яловичина' (через розширення, а відтак звуження семантики: 'баранина' → 'м'ясо' → 'яловичина'), а чернігівське *махлянки* позначає бублики (через смислову асоціацію між лексемами *баран* і *баранки*). Звісно, проблему в аналізованому випадку становить те, що подані непохідні назви

овець формально мають мало спільного з гр. *πρόβατο*, від якого їх виводять (найближче до етимона стоїть харківське *бирха*), однак, як показує практика ретельного аналізу арготизмів, вони можуть повністю різнитися за фонетичною структурою від етимона (див., напр., про зв'язок між гр. *αγέλαδα* та рос. *арг. трубеха* чи *облыря* у [Редько, 2021, с. 106]). Принагідно додамо, що ґрунтовний аналіз номенів саме цього гнізда дає змогу перекваліфікувати арготизм *бармут* ‘кожух’ із тюркізму [Горбач, 1993, с. 179] на грецизм (див. аналіз лексеми *барват* у [Редько, 2023а, с. 384–385]).

Досить часто носії арго затемнюють запозичені номени, надаючи їм додаткових асоціацій або зв'язків з українськими лексемами. Наприклад, у галицьких записах В. Гнатюка подано арготизм *крихти* ‘крупі’, який О. Горбач потрактовує як “можливо, маємо тут лише далекоюсяжну деформацію назвуку слова *крупі*” [Горбач, 2006, с. 224]. Ширший аналіз із залученням матеріалів волинського арго дає змогу підважити цю гіпотезу, адже маємо кілька похідних від згаданого арготизму: *крихотник* ‘суп’, *крихтильний* ‘ячмінний’, *крихтин* ‘ячмінь’, *крохотник* ‘куліш, крупник’ [Дзендзелівський, 1979, с. 194]. Серед них особливо важливою є лексема *крихтин* ‘ячмінь’, що уможливило припущення про можливий зв'язок цих арготизмів із гр. *κριθή* ‘т. с.’, від якого також варто виводити і шаповальське *акруша* ‘хліб’ (не заперечуємо, втім, що це грецьке слово навмисне зблизили з укр. *крихта*). Те саме можна сказати й про лексему *плихти* ‘плечі’, яку О. Горбач подає серед “перейначень чи перекручень” [Горбач, 1993, с. 20], хоч, мабуть, коректніше її вивести від гр. *πλάτη* ‘верхня частина спини; плече; лопатка’; та арготизм *сиза*, *циза* ‘воша’ (у О. Горбача від *сизий* [Горбач, 1993, с. 22]) (пор. із гр. *σῆς* ‘міль’) тощо.

2. Нетипові способи і засоби творення арготизмів. На окрему увагу в контексті етимологічного аналізу заслуговують арготичні дериваційні особливості, які інколи зводять на манівці навіть досвідчених дослідників соціолектів. Насамперед ідеться про специфічні способи словотворення, зокрема криптоафікси, використовувані в арготичному назовництві (криптопрефікси

бі-, *ку-*, *сві-*, *ске-*, *ша-/шу-/шм-*, інфікс *-н-*, криптосуфікси *-івн(ий)*, *-омни(ий)*, *-очи(ти)* та ін.). Однак в окремих випадках треба досить обережно вичленовувати такі елементи в морфемній структурі арготизмів, адже це може призвести до хибного потрактування їхнього походження. Зокрема, пояснюючи етимологію лексем *бікута*, *біштур*, *біштура* ‘палиця’, О. Горбач стверджує, що вони утворені за допомогою приставного складу *бі-* від *кута*, тобто кована, і *костур* відповідно [Горбач, 1993, с. 13]. Зважаючи на високу варіативність арготичних коренів і численні можливі трансформації їхньої форми, таке твердження видається суб’єктивним, адже вочевидь ідеться про варіанти тієї самої лексеми, яку можна вивести від гр. βακτηρία ‘палиця, ціпок’ і яка прийшла в українські історичні соціолекти з білоруських умовних мов (пор. біл. *баиштур*, *бикур*, *биштур*). Так само в О. Горбача хибно потрактовано етимологію арготизмів *бурвінь*, *бурбіль* ‘ячмін’), які він пояснює як слова, що виникли “первісно з якогось **бур-мін*” [Горбач, 1993, с. 13], хоч знову-таки йдеться про грецьке запозичення (від гр. βρώμη ‘овес’).

Особливу проблему становить також нетиповий розвиток семантики арготизмів, адже за обмеженої кількості зібраного матеріалу немає певності, чи не втрачено якоїсь проміжної ланки, та й не завжди можна знайти вдалу паралель / модель, що підтвердить узагалі можливість таких семантичних зсувів. Тому нетипові семантичні зміни в соціолектизмів варто перевіряти ретельніше, адже може йтися про помилковість написання чи розуміння внутрішньої структури арготизму. До таких випадків, на нашу думку, належить слобожанське *антимоси* ‘сметана’, яке О. Горбач поясняє як перехід від гр. ἄρτυμή ‘масна їжа’ → *антимоси* ‘млинці’ → ‘сметана’ [Горбач, 1993, с. 171]. Логіка зазначеної семантичної зміни видається зрозумілою, але сумніви породжує те, що таке значення цього слова зафіксовано лише в одному арго, тоді як у багатьох інших соціолектах слово *антимоси* та його фонетичні варіанти позначають саме млинці. Можливо, записувач арго неправильно витлумачив контекст, у якому йшлося про млинці зі сметаною, а не просто про сметану. Ще менш зрозумілим видається перехід від рум. *pungă*

‘гаманець’ до *пундій* ‘пиріг’ [Горбач, 2006, с. 420] (нібито перенесення за формою, тобто пухкістю), хоча в такому разі досить складно пояснити переважання у слов’янських аргі цього слова з початковим *к* (*кинда*, *кундй*, *кундяк* та ін.) і розвиток семантики в напрямі до ‘хліб’, ‘пшениця’, ‘зерно’ (спроби пов’язати його з марійським *кинде* ‘хліб’, як це традиційно подають у російській аргології, теж породжують сумніви).

В окремих випадках хибне етимологізування може бути пов’язане з неправильним потрактуванням морфемної структури аналізованого арготизму. Зокрема, лексему *изъверзати* ‘мерзнути’ О. Горбач кваліфікує як zdeформований вислів [Горбач, 1993, с. 170], хоча переконливішим видається зв’язок із *сівер* ‘мороз; сніг’, *сіверити* ‘мерзнути’.

3. Можливі верифікаційні проблеми. Згадану проблему ми досить докладно коментували на прикладі арготичних записів П. Мартиновича, які опублікував 2007 р. музикознавець В. Кушпет [Редько, 2019, с. 91–92], та листування П. Мартиновича з В. Горленком [Редько, 2023b]. Зауважимо тільки, що в українських арготичних матеріалах на позір досить мало неточностей, пов’язаних із поганим відчитанням рукописів чи технічними помилками, виниклими вже під час друку арготичних словничків. Такі проблеми маємо лише в таких випадках, коли соціолектні матеріали збирали чи готували до друку нелінгвісти. Наприклад, у слобожанських записах В. Харкова, як їх подає В. Кушпет, зафіксовано арготизм *древце* ‘кавун’ [Кушпет, 2007, с. 401]. Морфемно-дериваційний аналіз цього слова, на перший погляд, дає змогу визначити його як похідний номен, утворений за допомогою форманта *-ц(е)*, і далі спробувати висунути припущення щодо можливого значення / походження кореневого елемента *древ-*. Однак у слобожанських записах П. Іванова (1883) натрапляємо на лексему *древус* із тієї самою семантикою, що уможливило очевидний висновок про помилкове відчитання слова в першому випадку (фіналь *це* потрібно читати як *ус*); О. Горбач подає цей арготизм серед zdeформованих виразів, виводячи його від *гарбуз* [Горбач, 1993, с. 170], що, втім, потребує дальших роздумів і пошуків.

Дискусія і висновки

У цій статті ми розглянули лише децицію етимологічних коментарів до українських арготизмів і усвідомлюємо, що пересмислення потребують не лише проаналізовані гіпотези та пропоновані етимони, а й ширше коло номенів (зокрема, румунські, циганські, єврейські запозичення в українських історичних соціолектах, ба навіть запозичення з російської мови; див. [Горбач, 1993, с. 30–37]). Так само скрупульознішого аналізу потребують ті лексеми, які на сьогодні в наукових розвідках не пояснені етимологічно чи мають сумнівну етимологію навіть з погляду авторів таких гіпотез, див. перелік цих арготизмів, зокрема, у [Горбач, 1993, с. 38–39, 175–177, 187–188; Редько, 2019, с. 93]. З огляду на це перспективною видається дальша робота з субстандартними етимологіями, зокрема і зі школярськими та вояцькими соціолектами, а також лексикографічне їх опрацювання, яке автор цієї статті здійснює, укладаючи “Історико-етимологічний словник українських історичних соціолектів”. Хоча проблема арготичних етимологій може видаватися дуже вузькою з наукового погляду, однак саме такі студії, зрештою, уможливають чіткі й переконливі висновки щодо генези українських історичних соціолектів і їхніх зв’язків із соціолектами сусідніх мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аркушин, Г. (1996). “Старицька мова” (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся). *Slavia orientalis*, XLIV, 2, 229–236, 267–277.

Аркушин, Г. Л. (1996). Вплив говіркового оточення на арго жebraків Волині. *Міжнародна конференція "Полісся: мова, культура, історія", приурочена до 10-ї річниці Чорнобильської трагедії* (Київ, с. 94–97). Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

Аркушин, Г. (2002a). Арго лаборів. *Slavia orientalis*, XLI, 3, 447–471.

Аркушин, Г. (2002b). Словотвір іменника в західнополіському арго. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 6, 241–247.

Горбач, О. (1993). *Арго на Україні*. Logos.

Горбач, О. (2006). *Арго в Україні*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Дзендзелівський, Й. (1975). Про арго спиських дротарів. *Дукля*, 6, 71–73.

Дзендзелівський, Й. О. (1977). Арго нововижівських кожухарів на Волині. *Studia slavica. Academiae scientiarum hungaricae*, XXIII, 3–4, 289–333.

Дзендзелівський, Й. О. (1979). Арго волинських лірників. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, 16, 179–216.

Дзендзелівський, Й. (1986). Про арго українських ремісників (колківське кравецьке арго на Волині). *Збірник за філологію у лінгвістику*, 29/1, 286–305.

Кушпет, В. (2007). *Старцтво: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.)*. Темпора.

Нелюба, А. (2002). Тенденції в арготичному словотворенні і засоби їх втілення. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія “Філологічні науки”*, 4, 105–112.

Редько, Є. О. (2019). Нові знадобки до українського арго (полтавські записи Порфирія Мартиновича). *Філологічні науки*, 30, 90–94. <https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.30.188775>

Редько, Є. О. (2020). Дві слови про генезу українських арго. У *Acta universitatis palackianae olomucensis facultas philosophica. Philologica 2020. Ucrainica IX. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury* (с. 109–113). VUP.

Редько, Є. О. (2021). До проблеми грецизмів в українських арго. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Філологія”*, 88, 104–108. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2021-88-16>

Редько, Є. О. (2023а). Аргологічні коментарі до “Етимологічного словника української мови”. У *Академік Олександр Савич Мельничук. І. Сучасне мовознавство. II* (с. 378–389). Видавничий дім Дмитра Бураго.

Редько, Є. О. (2023b). “Некоторые слова я помню из того словаря...”: арготизми в одному листі XIX ст. У *Ucrainica X. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury* (с. 42–47). VUP.

Ставицька, Л. О. (2005). *Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови*. Критика.

Шевельов, Ю. (1995). Українське слово *вантаж* і проблема “арготичних суфіксів”. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Новая серія*, 4, 131–146.

Diefenbach, L. (1864). Die Ofenische Sprache. *Beitrage zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*, IV, 328–341.

Jagič, V. (1896). Die Geheimsprachen bei den Slaven. *Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften*, 133.

REFERENCES

Arkushyn, H. (1996). “Starytska mova” (Argot of the blind beggars of Western Polissya). *Slavia orientalis*, XLIV, 2, 229–236, 267–277 [in Ukrainian].

Arkushyn, H. L. (1996). The influence of the dialect space on the argot of the beggars of Volhynia. *International Conference "Polissya: Language, Culture, History", dedicated to the 10th anniversary of the Chernobyl tragedy* (Kyiv, pp. 94–97). M. T. Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology, NAS of Ukraine (pp. 94–97) [in Ukrainian].

Arkushyn, H. (2002a). Argot of labors. *Slavia orientalis*, XLI, 3, 447–471 [in Ukrainian].

Arkushyn, H. (2002b). Word formation of a noun in the argot of Western Polissya. *Contemporary problems of linguistics and literary studies*, 6, 241–247 [in Ukrainian].

Horbach, O. (1993). *Argot in Ukraine*. Logos [in Ukrainian].

Horbach, O. (2006). *Argot in Ukraine*. I. Krypiakevych institute of Ukrainian studies [in Ukrainian].

Dzendzelivskiy, Y. (1975). On the argot of Spis tinker. *Duklja*, 6, 71–73 [in Ukrainian].

Dzendzelivskiy, Y. O. (1977). Argot of Novovyshyv furriers in Volhynia. *Studia slavica. Academiae scientiarum hungaricae*, XXIII, 3–4, 289–333 [in Ukrainian].

Dzendzelivskiy, Y. O. (1979). Argot of Volhynian lyrists. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, 16, 179–216 [in Ukrainian].

Dzendzelivskiy, Y. (1986). On the Argot of Ukrainian craftsmen (Kolkiv tailors' argot in Volhynia). *Collection of Philology and Linguistics*, 29/1, 286–305 [in Ukrainian].

Kushpet, V. (2007). *Novices: wandering singers-musicians in Ukraine (19th – early 20th centuries)*. Tempora [in Ukrainian].

Nelyuba, A. (2002). Trends in argotic word formation and means of their implementation. *Collection of Scientific Works of the Poltava State Pedagogical University named after V. H. Korolenko. Series “Philological Sciences”*, 4, 105–112 [in Ukrainian].

Redko, Ye. O. (2019). New findings about the Ukrainian argots (Poltava notes by Porfyrii Martynovych. *Philological Sciences*, 30, 90–94 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.30.188775>

Redko, Ye. O. (2020). Two words about the genesis of Ukrainian argots. In *Acta universitatis palackianae olomucensis facultas philosophica. Philologica 2020. Ucrainica IX. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury* (pp. 109–113). VUP [in Ukrainian].

Redko, Ye. O. (2021). To the problem of Greek loanwords in the Ukrainian argots. *Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Philology”*, 88, 104–108 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2021-88-16>

Redko, Ye. O. (2023a). Argological comments on the “Etymological Dictionary of the Ukrainian Language”. In *Academician Oleksandr Savych Melnychuk I. Modern Linguistics. II* (pp. 378–389). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian].

Redko, Ye. O. (2023b). “Some words I remember from that dictionary...”: argotisms in one letter of the 19th century. In *Ucrainica X. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury* (pp. 42–47). VUP [in Ukrainian].

Stavytska, L. O. (2005). *Argot, jargon, slang: Social Differentiation of the Ukrainian Language*. Krytyka [in Ukrainian].

Shevelov, Yu. (1995). The Ukrainian word *vantazh* and the problem of “argot suffixes”. *Collection of the Kharkiv historical and philological society. New series*, 4, 131–146 [in Ukrainian].

Diefenbach, L. (1864). Die Ofenische Sprache. *Beitrage zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*, IV, 328–341 [in German].

Jagič, V. (1896). Die Geheimsprachen bei den Slaven. *Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften*, 133 [in German].

Отримано редакцією журналу / Received: 10.04.26

Прорецензовано / Revised: 23.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 13.05.26

Yevhen REDKO, PhD, Senior Researcher

ORCID ID: 0000-0002-0797-9499

e-mail: yevhen.redko@ucu.edu.ua

Ukrainian Catholic University

NASU Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies,

Lviv, Ukraine

UKRAINIAN ARGOTIC ETYMOLOGY: PROBLEMS AND PROSPECTS

Background. Historical sociolects remain among the under-researched phenomena in Ukrainian linguistics, a fact driven by a range of internal and external factors. The relatively scarce body of research that underpins modern Ukrainian argology are primarily focused on the etymological analysis of sociolectisms; Consequently, these studies require critical reassessment and refinement in light of newly available linguistic data. The present article is dedicated to such a critical review. Drawing on the material of Ukrainian historical sociolects, it highlights the fundamental problems arising during the etymological analysis of argotisms and outlines prospects for their further study.

Methods. The analysis of sociolectisms employs traditional etymological approaches – phonetic, morphemic-derivational, and semantic – while taking into account extralinguistic factors in the development of substandard lexemes. Furthermore, Ukrainian argotisms are compared with their Belarusian and Russian counterparts, allowing for a more precise identification of changes in both their internal and external forms.

Results. Two prevailing approaches can be identified in Ukrainian argotic etymology: either providing verified etymologies for a limited range of lexemes (primarily of Greek origin) or actively etymologizing the entire corpus of argotisms, which inevitably leads to dubious hypotheses and erroneous claims. The difficulties in establishing the origins of argotisms are primarily driven by obscured motivational relationships between lexemes, the use of atypical derivational means, and verification issues – the latter being especially common when argotic material is analyzed by non-linguists. These problems are demonstrated through several specific lexemes and their corresponding commentaries, allowing for the refinement of the etymologies of the argotisms under study.

Conclusions. The conducted analysis underscores the need for a broader revision of argotic etymologies based on the observations provided and scientifically verified methods. This particularly concerns a range of argotisms previously identified as borrowings from Romanian, Romani,

Yiddish/Hebrew, and other languages. Special attention should be given to lexemes currently classified in argotic studies as etymologically obscure or those accompanied by dubious etymological hypotheses. Collectively, this will allow not only for the refinement and revision of the origins of some argotisms but also for the formation of a more coherent understanding of the genesis of Ukrainian historical sociolects within the broader context of other Slavic languages.

Key words: *history of the Ukrainian language, social varieties of language, historical sociolects, etymology, Itinerant blind singers' and artisans' argot.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.